

За гранню

Редьярд Кіплінг

Новела

Переклад: Юрій Лісняк

Кохання не зважає на касту, як сон — на поламане ліжко. Я подався
шукати кохання й загубив себе.

Індійське прислів'я

Кожній людині слід завжди, хоч би там що, держатися своєї касты, раси й роду. Знайся білий з білим, а чорний з чорним. Тоді, що б не трапилось, воно не порушить заведеного плину життя, не захопить вас зненацька, не виб'є з колії.

Ось історія чоловіка, що свавільно переступив безпечні межі звичного пристойного товариства і дорого за те заплатив.

Той чоловік, по-перше, знав забагато, по-друге, бачив забагато. Він надто глибоко зацікавився тубільним життям; але більше з ним такого не буде.

В самому серці міста, за басті[1] Джітха-Мегджі, лежить Амір-Натхів завулок, що впирається в стіну, пробиту одним заґратованим віконцем. На розі завулка стоїть великий корівник, а стіни по обидва боки його глухі, без вікон. Ані Сучет Сінх, ані Гаур Чанд не хочуть, щоб їхнє жіноцтво дивилось на світ. Якби й Дурга Чаран держався їхньої думки, він був би нині щасливіший, а маленька Бішеша могла б сама замісити собі хліб. То з її покою дивилось заґратоване віконце у вузький темний завулок, куди ніколи не заглядало сонце і де в синій тванюці вилежувалися буйволи. Бішеші було п'ятнадцять років, вона вже овдовіла й день і ніч молила богів, щоб послали їй коханця, бо не любила самотності.

Якось той чоловік, що ми згадували — звався він Тріджего, — заблукав, гуляючи, до Амір-Натхового завулка і, поминувши буйволів, спіткнувся об велику купу половы.

А тоді він побачив, що завулок глухий, і почув з-за ґратчастого віконця тихенький смішок. Вельми приємний був той сміх, і Тріджего, знаючи, що добра давня "Тисяча й одна ніч" — чудовий путівник у всіх життєвих пригодах, підійшов до самого віконця й пошепки проказав ту строфу з "Любовної пісні Гара Даяля", що починається словами:

Як людині встояти перед відкритим лицем сонця чи коханцеві перед своєю коханою?

Коли ноги мої не вдержать мене, о серце мого серця, чи моя в тім вина, що мене засліпила твоя врода?

За ґратами тихо дзенькнули обручки на жіночих руках, і тоненький голосок повів пісню далі з п'ятої строфи:

О леле! Як же зоря має сказати лотосові про свою любов, коли браму небесну зачинено й насувається дощ?

Відняли в мене кохану й завезли її в'ючаками на північ.

А на ногах залізні кайдани, що перше були в мене на серці.

Покличте лучників, нехай ладнають...

Голосок раптом умовк, і Тріджего вийшов з Амір-Натхового завулка, дивуючись: що ж це за жінка, що зуміла так напам'ять підхопити "Любовну пісню Гара Даяля"?

Другого ранку, коли він їхав на службу, якась стара баба кинула йому в бідку пакуночок. У ньому була половинка розбитого скляного браслета, одна криваво-червона квітка дгака, жменька бгуси, тобто полови для буйволів, і одинадцять зерняток кардамону. Пакуночок той був листом — не звичайним, необачно-відвертим, а безпечним, незрозумілим для чужого ока любовним посланням.

Тріджего, як уже згадувано, знав забагато про такі речі. Англійцям не слід розуміти мову речових листів. А він, приїхавши на службу, розіклав усі ті дрібнички на столі й почав розгадувати їхній зміст.

Розбитий скляний браслет по всій Індії означає вдову, бо коли чоловік помирає, браслети на руках у жінки розбивають. І Тріджего відразу збагнув, про що повідомляє його та скляночка. Квітка дгака може означати і "бажаю", і "прийди", і "перекажи", і "стережись" — як до того, що буде в листі разом з нею. Одне зернятко кардамону означає ревності: та коли в листі є кілька однакових предметів, вони втрачають своє символічне значення і вказують на час або — якщо до них додано ладан, грудочку сиру чи шафран — на місце зустрічі. Отже, лист читався так: "Удова — квітка дгака і бгуса — об одинадцятій годині". Жменька бгуси напоумила Тріджего далі. Він здогадався (такі листи взагалі багато полишають на здогад), що то натяк на купу полови, об яку він перечебився в Амір-Натховому завулку, що листа послала жінка за ґратчастим вікном і що вона вдова. А отже, повний зміст листа був такий: "Удова в завулку, де купа б г у с и, бажає, щоб ти прийшов об одинадцятій годині".

Тріджего засміявся і кинув увесь той мотлох у камін. Він знав, що на Сході чоловіки не ходять під вікна до своїх коханок об одинадцятій годині ранку, а жінки не призначають побачень за тиждень наперед. Отож увечері того самого дня, накинувши бурку[2], під якою не видно, чоловік ти чи жінка, він прийшов до Амір-Натхового завулка. Тільки-но гонги в місті вибили одинадцятю, голосок за ґратами заспівав "Любовну пісню Гара Даяля" — ті строфи, де дівчина-пантанка[3] благає Гара Даяля вернутись. Тубільною мовою ця пісенька справді звучить прегарно. Коли перекласти по-нашому, так жалісно не вийде. Ось приблизно які її слова:

Сама я на даху стою, сумна,

І стежу блискавиць далеку гру.

А грім, немов хода твоя, луна...

Коханий мій, вернись, бо я умру!

Ось унизу базарний спить майдан,

Верблюди ген потомлені в яру,

Й невірники, що ти узяв у бран...

Коханий мій, вернись, бо я умру!

Несила хатній гніт мені терпіть

І злу, сварливу мачуху стару.

Журбу я їм, а сльози мушу пить...

Коханий мій, вернись, бо я умру!

Коли пісня стихла, Тріджего підступив під саме віконце й шепнув:

— Я тут.

Бішеша виявилася дуже вродлива.

З тієї ночі почалась низка дивовижних пригод і подвійне життя, таке шалене, що Тріджего нині часом думає: чи не наснилось йому все те? Бішеша чи її стара служниця, що кинула йому в бідку речового листа, виколупали з цегляної стіни важкі ґрати; віконце відчинялось досередини, й лишався прямокутний отвір у мурі, крізь який можна було пролізти спритній людині.

Вдень Тріджего відбував свою службу або, перевдягшись, складав візити дамам англійського селища, питаючи сам себе, чи схотіли б вони його приймати, якби прочули про сердешну маленьку Бішешу. А пізно ввечері, як усе місто затихало, починалась мандрівка у смердючій бурці. Сторожко перейти через басті Джітха-Мегджі, хутко завернути до Амір-Натхового завулка — і ось нарешті Бішеша, і глибокий рівний віддих старої, що спала за дверима голої кімнатки, яку Дурга Чаран приділив дочці своєї сестри. Хто такий Дурга Чаран і що він робить, Тріджего ніколи не цікавився, і ні разу він не замислився, як це його не застукали та не всадили йому в спину ножа, — аж поки минулось те його божевілля, а Бішеша... Але все по порядку.

Тріджего не міг навтішатися Бішешою. Вона була наївна, немов лісова пташка, і чудернацьке її тлумачення тих чуток із зовнішнього світу, що доходили до неї в кімнатку, смішило його не менше, ніж спроби прожебоніти його ім'я — Крістофер. Вона так ні разу й не змогла подужати навіть першого складу і тільки кумедно махала ніжними, мов трояндові пелюстки, рученятами, ніби відкидала те ім'я геть, а тоді, ставши перед Тріджего на коліна, допитувалась, так самісінько, як робила б англійка, чи справді він її кохає. Тріджего присягався, що нікого в світі так не любить, як її. І то була правда.

Минув десь із місяць такого шалу, а тоді деякі обставини іншого життя змусили Тріджего виявити особливу увагу одній знайомій дамі. А можете бути певні, що такі речі завжди помічають і обговорюють не тільки наші одноплемінці, а й сотня-півтори тубільців. Тріджего довелося гуляти з тією дамою і розмовляти з нею біля помосту для оркестру, а раз чи двічі катати її в колясці; але він і в голові не покладав, що це може відбитись на його потаємному, дорожчому для нього житті. Однак чутка, як то буває звичайно, переходила якимись таємничими шляхами з уст в уста, аж поки дійшла до Бішешиної дуеньї, і та принесла її Бішеші. Сердешна так схвилювалася, що хатня робота стала падати їй з рук, і дружина Дурги Чарана набила її.

За тиждень Бішеша звинуватила Тріджего в невірності. Вона не знала ніяких відтінків і говорила навпростець. Тріджего засміявся, а Бішеша тупнула ніжкою — малою, легесенькою, як квітка гвоздики, ніжкою, що вмістилась би на чоловічій долоні.

Багато що з писаного про східну пристрасність і непогамовність перебільшено й перебрехано з чужих слів, однак дешиця — правда; і коли англієць спіткається з тією дешицею, вона вражає його не менше, ніж будь-який спалах пристрастей у звичайному його житті. Бішеша кипіла, бушувала і нарешті погрозила відібрати собі життя, коли Тріджего не покине чужої мемсахіб[4], що упхалась між них. Тріджего спробував усе їй з'ясувати, показати, що вона не розуміє, як дивляться на такі речі європейці. Бішеша випросталась і мовила вже спокійно:

— Авжеж, не розумію. Я тільки одне знаю — собі на лихо я покохала тебе, сахібе, більше за життя. Ти англієць. А я тільки темношкіра жінка (шкіра в неї була світліша від золотого зливка на монетному дворі) й удова темношкірого чоловіка. — А потім заридала і додала: — Але присягаюся своєю душею і материною, я тебе кохаю. І хоч би що зі мною сталось, тобі лиха не буде.

Тріджего ще довго сперечався з малою та умовляв її, проте вона ніби зовсім утратила тяму і нічого не хотіла слухати: віднині, мовляв, усе між ними скінчено, і нехай він зразу йде собі. І Тріджего пішов. Коли він вилазив з вікна, Бішеша тричі поцілувала його, і він подався додому, не знаючи, що й думати.

Минув тиждень, тоді ще три, а від Бішеші не було ніякої звістки. Тріджего, вважаючи, що їхня сварка мала б уже й забутись, уп'яте за ті три тижні пішов до Амір-Натхового завулка. Він сподівався, що цей раз Бішеша відгукнеться на його тихий стук по ґратах. І він не помилився.

Світив місяць-молодик, і пасмо світла падало в завулок, осяваючи заґратоване віконце. Тріджего постукав, і ґрати відразу прийняли. З чорної темряви Бішеша вистромила на місячне світло обидві руки. Вони були обрубані по зап'ястки, і кукси вже майже загоїлись.

Бішеша схилила голову на руки й заплакала, а позад неї, в кімнаті, щось загарчало, наче дикий звір, і штрикнуло закутаного в бурку Тріджего чимось гострим — кинджалом, шаблею чи списом. Але в тулуб не влучило, тільки зачепило якийсь м'яз у паху, і Тріджего потім довіку ледь накульгував.

ґрати знов зачинились. І більше у вікні не видно й не чути було нічого — тільки смуга місячного світла на високій стіні та чорна пільма завулка позаду.

Тріджего довго кричав і метався, мов навіжений, між тими безжальними стінами, а тоді, вже сам не знає як, опинився на світанку біля річки. Покинувши бурку, він з непокритою головою вернувся додому.

Як скоїлася трагедія — чи то Бішеша в нападі безпричинної розпуки сама все сказала, а чи їх вистежили й тортурами змусили її признатись, і чи Дурзі Ча ранові відоме його ім'я, і що сталося з Бішешою потім, — Тріджего не знає й досі. Скоїлося щось страхітливе, і думки про те, що там таке могло статись, часом будять Тріджего вночі й не дають заснути до ранку. Цікаво, що він не може дізнатися, куди виходить чолом дім Дурги Чарана. Можливо, на подвір'я, спільне для кількох будинків, а можливо, він ховається за котрими-небудь із численних воріт басті Джітха Мегджі, — Тріджего не знає. Він не може вернути собі свою Бішешу — сердешну маленьку

Бішешу. Він загубив її в місті, де дім кожного чоловіка так само неприступний і незглибний, як могила; а ґратчасте віконце, що дивилося в Амір-Натхів завулок, замуровано.

Одначе Тріджего справно ходить з візитами і вважається цілком порядною людиною.

І нічого незвичайного в ньому не видно — хіба те, що він ледь-ледь кульгає на ліву ногу, бо ушкодив її, коли їздив верхи.

Примітки:

[1] Б а с т і — селище, передмістя, міська ділянка.

[2] Бурка — довга чадра, що вкриває всю постать магометанки.

[3] Пантани (п а т а н и) — нащадки афганців з війська мусульманських завойовників; жили переважно на північному заході Індії.

[4] М е м с а х і б — тобто біла пані (мем — скорочене звертання "мадам", сахіб — титул, що звичайно прикладається до англійців).